

BILDKONSTENS ARRANGÖRER

STARK KONSTNÄRLIG UTVECKLING
MEN SVAG INFRASTRUKTUR

**BILDKONST
SVERIGE.**

TANJA VON BRÜNKEN

**Rapport beställd av Bildkonst Sverige,
februari 2023**

Rapportförfattare: Tanja von Brünken, fristående konsult och tidigare kansliråd på Kulturdepartementet med ansvar för bildkonst och konstmuseer.

Research och textgranskning: Emma Reichert, frilansade curator och konstkonsult.

Grafisk form: Studio Karavan

Bildkonst Sverige är en ideell branschorganisation för arrangörer inom bildkonstområdet. Den omfattar allt från större konstinstitutioner, kommersiella gallerier, till konsthallar, fria konstaktörer och självorganiserade verksamheter i hela landet. Bildkonst Sverige är en samlad röst för arrangörer inom bildkonstområdet och ska arbeta för förbättrade villkor inom området.

www.bildkonstsverige.se

Innehållsförteckning

Sammanfattning	4
Inledning	6
Syfte och avgränsningar	6
Arrangörernas betydelse för konstnärlig utveckling och publikens möte med konsten	6
Arrangörernas betydelse lyfts i nya politiska underlag.....	7
Politiken på bildkonstområdet fokuserar på utövarna	8
Ett bildkonstområde i stark konstnärlig utveckling	9
Viktiga strukturella förändringar inom bildkonstområdet.....	10
Kultursamverkansmodellen – den stora reformen där bildkonsten hamnar utanför.....	10
Riksställningar – en bildkonstresurs som tappades bort.....	13
Bidrag till bild och form – hård konkurrens om små medel till fria arrangörer	14
Curatorerna – en förbisedd yrkesgrupp.....	16
De kommersiella gallerierna – bristande förutsättningar att växa långsiktigt.....	17
Förmånsbeskattning på konstinköp – en anledning till ett minskande antal konstföreningar	19
Skapande skola – en möjlighet att nå ut till barn och unga	19
Gestaltad livsmiljö – bildkonsten tar plats i ny politik	21
Coronapandemin – bildkonstområdets svagheter synliggörs	23
Slutsatser	24
Referenser	26

Sammanfattning

Denna rapport är skriven på uppdrag av Bildkonst Sverige. Syftet är att med fokus på bildkonstens arrangörer sammanställa och belysa viktiga strukturella förändringar som har skett inom bildkonstområdet under de senaste 15 åren.

- Arrangörerna utgör en central del av bildkonstens infrastruktur. De är de mellanhänder som möjliggör för publiken att möta konsten och därmed för konstnärerna att visa sin konst. Arrangörerna är också viktiga för den konstnärliga utvecklingen och produktionen.
- Dagens bildkonst rymmer allt ifrån måleri och skulptur till performance, film och installationer. Den konstnärliga utvecklingen inom området i Sverige är stark med hög kvalitet, hög internationaliseringsgrad och många nya aktörer även utanför storstadsområdena. Men det saknas idag resurser och strukturer som kan bära upp denna utveckling, vilket påverkar tillgången till bildkonst i hela landet.
- Staten kanaliserar huvuddelen av sitt stöd för att garantera allas tillgång till kulturlivet via kultursamverkansmodellen, men endast 1–2 procent går till bild och form. En bidragande orsak till konstområdets svaga ställning är att bildkonsten inkluderades i modellen utan efterföljande finansiering samt att bildkonstens infrastruktur framför allt finns på kommunal och lokal nivå, samtidigt som medlen riktas till regional kulturverksamhet. När bildkonsten faller utanför samverkansmodellen samtidigt som endast arkiv- och bibliotek är lagstadgade kulturverksamheter inom kommunen, blir konstverksamheterna särskilt sårbara vid kommunala nedskärningar.
- Istället är det Kulturrådets anslag till det fria konstlivet, som ligger på samma nivå som år 2001 sett till köpkraft, som ska bära en stor del av infrastrukturen. Konsekvenserna av den hårda konkurrensen om medel är att aktörerna inte kan arbeta långsiktigt och utvecklas till stabila arbetsgivare samt att professionellt arbete inte ersätts.

■ Att Riksutställningar, där 1/3 av verksamheten bara några år tidigare hade varit inriktad på samtidskonst, monterades ned utan att konstlivet kompensades, förstärker denna situation. Hanteringen skiljer sig därmed från avvecklingen av Rikskonserter, då medel frigjordes och satsades direkt på det fria musiklivet.

■ Curator är ett konstnärligt yrke som är centralt vad gäller arrangörskapet, men saknar erkännande i paritet med andra konstnärliga yrken som också leder eller samverkar med andra konstnärer t.ex. koreografer och regissörer. De kan idag inte söka Konstnärsnämndens stipendier för att utveckla sin konstnärliga verksamhet eller för internationellt kulturutbyte.

■ Jämfört med våra nordiska grannländer har det inte heller skapats några nya förutsättningar som underlättar för bildkonstens kommersiella gren att växa som t.ex. lägre moms vid försäljning av konst eller avskrivningsrätt för bildkonst. Samtidigt har förmånsbeskattning av konstinköp införts, vilket drastiskt har minskat antalet konstföreningar på arbetsplatserna och därmed lett till minskade inköp från lokala gallerier.

■ Bildkonstens svaga infrastruktur har hämmat bildkonsten inom satsningen Skapande skola, men med initiativet Konstdepartementet finns potential för konstområdet att nå ut till barn och unga.

■ I politiken för gestaltad livsmiljö har konsten lyfts in som en central del i likhet med arkitektur, form, design och kulturarv. Pilotsamarbetet med ideella konstarrangörer visar hur medel till fria aktörer kan skapa tillgång till konst i gemensamma miljöer på platser som annars blir utan konst.

■ Coronapandemin synliggjorde ett flertal brister inom bildkonstområdet; bristen på företrädare för arrangörsledet, att bristen på medel till det fria konstlivet gör att arrangörerna inte längre söker bidrag med realistiska budgetar samt den osäkra situationen för kommunala verksamheter och frilansande curatorer.

■ Nu finns ett momentum. Arrangörernas roll har lyfts och i och med coronakrisen har bildkonstområdets svagheter blivit tydliga. Bildkonsten har inte resurserna och strukturerna idag, men det finns många aktörer och en stark konstnärlig utveckling inom området. Med rimliga resurser och förbättrade strukturer finns goda förutsättningar att skapa en hållbar infrastruktur som ger tillgång till konst över hela landet. Dessa är de förutsättningar som Bildkonst Sverige nu kan arbeta vidare utifrån.

Inledning

Syfte och avgränsningar

Rapporten är skriven på uppdrag av Bildkonst Sverige. Syftet är att utifrån offentliga utredningar, rapporter och andra underlag sammanställa och belysa viktiga strukturella förändringar som har skett inom bildkonstområdet under de senaste 15 åren. Detta både för att ge en bakgrund till dagens situation och för att ge ett underlag för fortsatt agerande för ökad tillgång till professionell bildkonst i hela landet.

Fokus ligger på bildkonstens arrangörer och hur förändringarna har påverkat deras situation. Till skillnad från bildkonstnärerna, vars villkor Konstnärsnämnden har i uppdrag att följa, finns nämligen ingen institution som har i uppgift att följa arrangörerna, så uppgifter och statistik om deras villkor saknas. De enskilda konstnärernas situation är därför inte belyst i denna rapport, men finns utförligt beskriven hos Konstnärsnämnden¹ samt av Konstnärernas Riksorganisation.² Ytterligare en avgränsning är att de statliga myndigheterna inom bildkonstområdet inte är i fokus för denna rapport.³ De är givetvis viktiga för bildkonstområdet i stort samt för tillgängligheten till konst på de platser de verkar, men är inte på samma sätt beroende av de stödstrukturer som rapporten beskriver.

Arrangörernas betydelse för konstnärlig utveckling och publikens möte med konsten

Bildkonstområdets infrastruktur utgörs av de sammantagna resurserna och aktörerna inom systemet. En central del av bildkonstens infrastruktur utgörs av arrangörerna, de mellanhänder som möjliggör för publiken att möta konsten och därmed för konstnärerna att visa sin konst. Arrangörer-

1 Konstnärsnämnden, *Om konstnärsnämnden*. <https://www.konstnarsnamnden.se/om-konstnarsnamnden/>. Hämtad den 21 december 2022.

2 Konstnärernas Riksorganisation, *Rapporter*. <https://www.kro.se/rapporter/>. Hämtad den 21 december 2022.

3 Nationalmuseum, Moderna Museet och Statens konstråd.

na är också viktiga för den konstnärliga utvecklingen och produktionen. Curatorer och konstnärliga ledare artikulerar nya inriktningar och samarbetar med konstnärer både i utvecklingen av utställningar och av enskilda verk. Arrangörerna inom konsten är allt ifrån ideellt drivna föreningar, konstnärsdrivna eller curatorsdrivna organisationer och utställningsplatser, till kommersiella gallerier samt konsthallar och konstmuseer i såväl offentlig som privat regi.

De större arrangörerna samt de som är privat och kommersiellt drivna finns till övervägande del i storstadsområdena. De medelstora regionala finns oftast i centralorterna medan de mindre, kommunalt drivna samt de små fria arrangörerna, är spridda över hela landet. De sistnämnda spelar därmed en särskild roll för tillgängligheten till konst på landsbygd och i glesbygd. De större arrangörerna har genom sina uppdrag och ekonomiska förutsättningar ofta större möjlighet att sprida ett konstnärskap till en större publik. De mindre konstarrangörerna lyfts ofta fram som särskilt viktiga utställningsplatser för nyexaminerade konstnärer och experimentella konstuttryck, även om dessa arrangörer också är betydelsefulla för många konstnärer genom hela karriären. De kommersiella gallerierna har en särskild funktion vad gäller att föra ut konsten på den kommersiella marknaden. Gränsen mellan arrangör och konstnär är dock inte alltid knivskarp. Många konstnärer är också verksamma som arrangörer.

Det finns alltså stora variationer i såväl organisationsform som storlek, men gemensamt är att det är arrangörerna som gör konsten tillgänglig för människor över hela Sverige och att det är arrangörernas verksamheter som i förlängningen avgör konstnärernas möjlighet att kunna försörja sig på sin konst professionellt.

Arrangörernas betydelse lyfts i nya politiska underlag

På senare tid har arrangörernas betydelse för konsten lyfts i flera kulturpolitiska underlag. Den konstnärspolitiska utredningen konstaterar t.ex. att konstens behov av mellanhänder har ökat och att de spelar en central roll för tillgången till kultur i hela landet.⁴ Återstartsutredningen, den utredning som regeringen tillsatte för att skapa förutsättningar för hela kultursektorns återstart och utveckling efter pandemin, slår fast i sitt betänkande *Från kris till kraft* (SOU 2021:77) att arrangörsledet är avgörande för att invånare i hela landet ska kunna ta del av konst. De konstaterar även att arrangörernas betydelse för kultur i hela landet och för konstnärernas arbetsmarknad har blivit än mer tydlig till följd av coronapandemin, då förlusten av verksamheter blev extra svår för bildkonstområdet,

4 SOU 2018:23. *Konstnär oavsett villkor? Betänkande av Konstnärspolitiska utredningen*, s. 393.

som hade en svag infrastruktur redan innan pandemin.⁵ Statens kulturråd (Kulturrådet) gör i rapporten *Arrangörer* bedömningen att arrangörsledet har en viktig roll för tillgängligheten till professionell kultur och att deras verksamheter bidrar till ökad möjlighet att delta i kulturlivet.⁶ Det som inte uppmärksammas i dessa rapporter är dock att arrangörerna inte bara är plattformar eller förmedlare, utan även är centrala för den konstnärliga utvecklingen inom bildkonsten.

Politiken på bildkonstområdet fokuserar på utövarna

Uppmärksamheten är välkommen och sätter fokus på en grupp som trots sin avgörande betydelse för utvecklingen och förmedlingen av bildkonst, inte alltid uppmärksammas och förstås utifrån den verklighet de befinner sig i. Inom den statliga kulturpolitiken går t.ex. stödet till bildkonstområdet främst via stipendier till enskilda konstnärer, medan stödet till fria arrangörer⁷ bara utgör en liten del. År 2021 fördelade Konstnärsnämnden ca 121 miljoner kronor (mnkr) i stipendier och bidrag till enskilda konstnärer, medan endast ca 32 mnkr beviljades till fria arrangörer inom bild- och formområdet genom Kulturrådet. Detta särskiljer området från t.ex. scenkonsten, där förhållandena är de motsatta. År 2021 fördelade Konstnärsnämnden 88 mnkr till enskilda konstnärer inom musik, teater, dans och cirkus, medan ca 206 mnkr gick till fria aktörer inom teater, dans, musik och övrig scenkonst.⁸ Även regeringens *Handlingsplan för bild och form* från 2016, där sju av nio punkter handlar om konstnärspolitik, synliggör att bildkonstområdet i huvudsak bedrivs som en politik för konstnärer och inte för bildkonsten.⁹

Detta har historiska förklaringar. Politiken på bildkonstområdet har från början bedrivits som konstnärspolitik, byggd på en idé om att konstnärer får sin inkomst genom försäljning av verk. Politikens fokus låg därför ursprungligen på att köpa in redan färdiga verk, t.ex. genom etablerandet av Statens konstråd på 1930-talet. Utställningsplatserna var i huvudsak ideella, fick inkomster genom försäljning av verk och fick därför endast lokalstöd. Många av dagens offentligt drivna konsthallar startades t.ex.

5 SOU 2021:77. *Från kris till kraft. Återstart för kulturen*, s. 163 samt s. 233.

6 Statens kulturråd (2021a). *Arrangörer. Uppföljning och kartläggning av förutsättningar*, s. 10.

7 Stödet till fria arrangörer (aktörer) fördelas via Statens kulturråd. Med fria aktörer menas aktörer som inte har offentlig huvudman, dvs. statlig, regional eller kommunal styrning. Även dessa kan teoretiskt söka men prioriteras bara i undantagsfall om verksamheten bedöms vara av stort konstnärligt eller kulturpolitiskt värde. Se vidare Statens kulturråd. *Projektbidrag bildkonst, form och konsthantverk*. <https://www.kulturradet.se/sok-bidrag/projektbidrag-bildkonst-form-och-konsthantverk/>. Hämtad den 11 oktober 2022.

8 Prop. 2022/23:1. *Budgetpropositionen för 2022, utgiftsområde 17*, s. 43, s. 61 och s. 69. Förhållandena belyses även i SOU 2018:23, s. 273.

9 Handlingsplanen är borttagen från regeringens hemsida, men en analys av granskningen finns på KRO:s hemsida. Konstnärernas Riksorganisation (2017). *Analys av Regeringens "handlingsplan för bild och form" 2016*. https://www.kro.se/media/documents/17-01-04_granskning_av_kulturministerns_handlingsplan_bild-och-form.pdf. Hämtad den 16 december 2022.

av ideellt drivna konstföreningar.¹⁰ Allteftersom det har blivit tydligt att få konstnärer kan leva på inkomsten av sålda verk, har stipendiesystemet för konstnärer byggts ut. Men de numera professionaliserade arrangörerna som möjliggör för publiken att möta konsten, har tappats bort i den utvecklingen. Detta får stora konsekvenser både för tillgängligheten och för den konstnärliga utvecklingen inom bildkonsten liksom för möjligheten att förbättra konstnärernas villkor.

Ett bildkonstområde i stark konstnärlig utveckling

För att förstå dagens situation måste man först förstå den utveckling som har skett inom bildkonsten som konstområde. Bildkonst idag är fortfarande måleri och skulptur, men rymmer därutöver alla de uttryck och medier som konstnärer finner användbara. Fotografi, film, installation, performance och forskning – listan med möjliga uttryck kan göras lång eftersom konstfältet ständigt utvidgas, såväl praktiskt som teoretiskt. Genom sitt ofta kritiskt analyserande perspektiv erbjuder samtidskonsten nya sätt att se på både konsten, livet och det samhälle vi lever i.

För att förstå dagens situation måste man först förstå den utveckling som har skett inom bildkonsten som konstområde.

Utvecklingen inom samtidskonsten innebär också att konsten i många fall inte ens är ett objekt utan en interdisciplinär verksamhet som försiggår på den plats och med den samarbetspartner som passar för varje enskilt verk. Konstnärer utforskar nya roller både för sig själva och för publiken, som bjuds in både som betraktare, men också som medverkande i konsten. Det förändra-

de konstbegreppet skapar således både nya utmaningar och möjligheter när bildkonstens arrangörer ska tillgängliggöra konsten för publiken. Det leder t.ex. till att en del uttryck som tillfälliga installationer och performance, inte behöver ha arrangörer med tillgång till fast lokal eller fasta öppettider för att visas. Det förändrar också grunden för hur konstnärer ersätts.

Bildkonstområdet i Sverige är idag i stark konstnärlig utveckling. Många nya aktörer och initiativ tillkommer, även utanför storstadsområdena, och internationaliseringen liksom kvaliteten på verksamheterna är hög.¹¹ Men som vi kommer se, saknas idag resurser och infrastruktur som kan bära upp den utvecklingen.

10 Se t.ex. Carl Lindh, Emma Reichert och Elena Tzotzi, "Traditioner, myter och politik – en reflektion över det fria konstlivets arenor" i *Parallell historia – Skånes konstarenor 1968–2008*, Malmö 2009, s. 80, som studerar varför arrangörsrollen inom det fria konstlivet är en kulturpolitisk icke-fråga. "Föreställningen om att det fria konstlivet ska drivas helt ideellt genererar anslagsformer som begränsas till att främst fungera som lokalstöd, vilket inte möter upp de krav som ställs på en arrangör idag".

11 Detta konstateras bl.a. i Ku2019/01860 /KO. *Förslag till ny förordning inom bildkonst-, form- och konsthantverksområdet*.

Viktiga strukturella förändringar inom bildkonstområdet

Kultursamverkansmodellen – den stora reformen där bildkonsten hamnar utanför

Den största kulturpolitiska reform som har skett under de senaste 15 åren är införandet av kultursamverkansmodellen år 2011. Genom modellen fördelas statliga medel till regional kulturverksamhet.¹² Syftet är att bidra till uppfyllandet av de nationella kulturpolitiska målen, bl.a. alla invånares tillgång till kultur, samtidigt som modellen tillåter regionala prioriteringar och variationer. Samtliga regioner utom Stockholm ingår i modellen. År 2020 var den totala summan som fördelades genom modellen ca 4,7 miljarder kronor, varav regionerna stod för 47 procent och staten och kommunerna för ca 27 procent vardera.¹³

Fördelningen inom varje region ska främja en god tillgång till sju kulturområden för länets invånare, bl.a. professionell bild- och formverksamhet.¹⁴ Men bildkonstens position inom modellen är mycket marginell. Möjligheten att följa upp exakt hur mycket medel som går till bild och

12 Kulturrådet fördelar bidragen baserat på de treåriga kulturplaner som regionerna tar fram i samverkan med bl.a. länets kommuner och professionella kulturliv. Kulturplanerna presenterar regionala prioriteringar i relation till nationella kulturpolitiska mål och med dessa som underlag fördelar därefter regionerna de beviljade bidragen till regionala och lokala kulturverksamheter. SFS 2010:2012. *Förordning om fördelning av vissa statsbidrag till regional kulturverksamhet.*

13 Dir. 2022:103. *Översyn av kultursamverkansmodellen för kultur i hela landet*, s. 3.

14 SFS 2010:2012.

form försvåras av att vissa bildkonstverksamheter redovisas inom museiområdet eller som kulturområdesövergripande verksamhet.¹⁵ Utifrån Kulturrådets uppföljning fördelades dock mellan 1,1 och 1,7 procent av bidragen till bild- och formkonstområdet mellan år 2010 och 2018.¹⁶ Detta samtidigt som nära 90 procent av medlen går till områdena professionell scenkonst (teater, dans, musik, cirkus) och till museer och deras kulturmiljöarbete.¹⁷ En fördelning som inte har förändrats nämnvärt sedan modellens införande.¹⁸

Bildkonstens position inom modellen försvagas av att det saknas en utbyggd regional infrastruktur på bildkonstområdet på samma sätt som inom t.ex. teatern (med länsteatrarna) eller på kulturarvsområdet (med läns museerna). Det som finns i alla regioner är regionala konstkonsulenter. Uppskattningsvis en tredjedel av verksamheterna inom bild- och formområdet utgörs av konsulentverksamhet eller motsvarande. Men konstkonsulenter har ett regionalt främjandeuppdrag. De bidrar med överblick och kunskap för att stötta området, men bedriver oftast ingen utställningsverksamhet.¹⁹ Det innebär således att mindre än de 1–2 procenten till bildkonsten går till faktisk visning av konst. Inriktningen på regional kulturverksamhet innebär också att många av de kommunala och fria verksamheterna inom bildkonsten, som spelar en så viktig roll för utvecklingen och tillgängligheten till bildkonst i hela Sverige, idag hamnar utanför modellen. Då det, med undantag för biblioteks- och arkivverksamhet, inte finns några lagkrav på kommunerna att bedriva eller stödja kulturverksamhet, är konstverksamheterna mindre skyddade vid kommunala nedskärningar.²⁰ Detta är en bidragande orsak till bildkonstens svaga infrastruktur. På senare tid har dock några enstaka verksamheter på kommunal nivå med regional betydelse inkluderats i modellen, t.ex. Ystads konstmuseum och Kristinehamns konstmuseum, även om verksamhetens grundfinansiering fortfarande är kommunal.

15 Vilket är typiskt för bildkonstområdet, inte bara inom kultursamverkansmodellen utan generellt. Trots områdets storlek i fråga om allt ifrån professionella utövare till besökare, saknas övergripande information och data på området. I rapporten *Bild och form 2009* menade Kulturrådet att det kan ha att göra med områdets svaga infrastruktur, det stora antalet skilda aktörer och statens relativt otydliga roll inom området. Tyvärr skapar detta ett Moment 22 där bristen på information också gör det svårt att skapa förändring. Statens kulturråd (2010). *Bild och form 2009*, s. 10.

16 Vilket motsvarar mellan 30,8 och 57, 6 miljoner kronor. Statens kulturråd (2019b). *Kultursamverkansmodellen – Uppföljning av kulturområdenas årliga bidrag 2010–2018*, s. 78.

17 De övriga områdena är: Professionell bild- och formverksamhet, biblioteksverksamhet och läs- och litteraturfrämjande verksamhet, regional enskild arkivverksamhet, filmkulturell verksamhet samt främjande av hemslojd. Se SFS 2010:2012.

18 Dir. 2022:103, s. 8.

19 Samtal med Camilla Nyman, Kulturrådet, den 16 december 2022.

20 I en undersökning som Riksteatern gjorde i mars 2021 svarade 42 procent av de tillfrågade kommunala kulturpolitikerna att generella besparingskrav i deras kommun sannolikt skulle påverka anslagen för kultur. Riksteatern (2021). *Hur kommer pandemin påverka anslagen till kulturen?* www.riksteatern.se/globalassets/riksteatern.se/press/20210319_undersokning_riksteatern_sifo.pdf. Hämtad den 7 december 2022.

Men enstaka exempel visar att det finns möjlighet att prioritera om till förmån för bildkonsten.

Ytterligare en sak som bidragit till konstområdets svaga ställning inom modellen är att området från början inte fanns med som ett eget kultur-område. Det inkluderades först år 2018, bl.a. med anledning av att området redan fanns beskrivet i alla regioners kulturplaner.²¹ Men eftersom bildkonsten inkluderades utan efterföljande finansiering²², innebär det att all omfördelning av medel till bild och form går ut över andra konstområden. En företrädare för bildkonstområdet, som har ett främjandeuppdrag för bildkonstområdet i likhet med Svenska Filminstitutet för filmen eller Riksteatern för teaterområdet, saknas även i samverkansrådet för kultursamverkansmodellen som samordnar de statliga perspektiven. Statens konstråd, som ingår i samverkansrådet sedan år 2021, har särskild kunskap om gestaltad livsmiljö och konst i offentliga miljöer men t.ex. inte om konstarrangörerna.²³

Men enstaka exempel visar att det finns möjlighet att prioritera om till förmån för bildkonsten. I framför allt Norrbotten, Dalarna och Kronoberg har de statliga och regionala bidragen till bildkonstområdet ökat sedan modellens införande. Exem-

pel på konsthallar med ett regionalt uppdrag som har tagits in i modellen är Havremagasinet, Röda sten och Virserums konsthall.²⁴ Det går således att satsa medel samt lägga regionala uppdrag på både kommunala och fria arrangörer för att öka tillgängligheten till konsten. Verksamheter som får stöd kan i sin tur sedan utgöra viktiga samarbetspartners för andra arrangörer på landsbygd och i glesbygd. Även läns museerna, som ibland visar konst och har den regionala infrastruktur med lokaler och resurser som bildkonsten saknar, skulle kunna ta en tydligare roll som samarbetspartners till bildkonstens arrangörer. På detta sätt skulle även bildkonsten stärkas som konstområde.

I Återstartsutredningens betänkande föreslogs en översyn av modellen. En utredare har nu fått ett uppdrag och ska redovisa sina slutsatser den 29 september 2023.²⁵ Utredningen föreslog även en permanent förstärkning av modellen med 100 mnkr per år från och med år 2024 för att kunna stödja verksamhet inom områden med svagare infrastruktur, som bildkonst, utan att det drabbar verksamhet inom andra områden. Ett exempel på utveckling inom bild- och formområdet som utredningen föreslog kan vara att inkludera fler kommunala konsthallar i modellen.²⁶

21 Ds 2017:8. Kultursamverkan för ett Sverige som håller ihop – Framtida inriktning och utvecklingsmöjligheter för kultursamverkansmodellen, s. 22.
22 Ds 2017:8, s. 34.
23 Regleringsbrev för budgetåret 2021 avseende Statens konstråd.
24 Statens kulturråd (2019b), s. 77.
25 Dir. 2022:103.
26 SOU 2021:77, s. 242f.

Riksutställningar – en bildkonstresurs som tappades bort

Utmaningen att tillgängliggöra konst i hela landet är inte ny. Redan på 1960-talet konstaterades att villkoren för produktion och distribution behövde förbättras för att få till en mer rättvis fördelning av konst och kultur i Sverige. De tre konstbildningsorganisationerna Riksförbundet för bildande konst, Föreningen konst i skolan och Folkrörelsernas Konstfrämjande gjorde vandringsutställningar riktade till skolan, men saknade resurser och lokaler för att skala upp sina utställningar. Utifrån en stark bildningstanke inrättades därför Riksutställningar i mitten av 1960-talet, som en försöksverksamhet för att bedriva vandringsutställningsverksamhet med konst samt kultur- och naturhistoriska föremål. Riksförbundet för bildande konst och Föreningen konst i skolan inkorporerades med sina resurser i Riksutställningar år 1967, medan Konstfrämjandet förblev en självständig organisation.²⁷ Riksutställningars uppdrag blev i första hand att göra museernas samlingar tillgängliga för en större allmänhet, men med tiden gjorde verksamheten allt fler egna utställningar.²⁸

Riksutställningar, liksom de övriga R:n i svensk kulturpolitik (Riksteatern och Rikskonserter), skapades i en tid då det saknades en infrastruktur med regionala kulturinstitutioner. Inför införandet av kultursamverkansmodellen bedömde dock regeringen år 2009 att en sådan utbyggnad hade skett och att uppdraget till R:n behövde förändras.²⁹ Riksutställningar, som hade ombildats från en stiftelse till en myndighet i slutet av 1990-talet, fick en ny roll med minskad produktion av vandringsutställningar och ett ökat fokus på omvärldsanalys och tekniskt stöd. År 2007 hade dessutom Riksutställningar omlokaliserats till Visby, vilket begränsade verksamhetens förutsättningar.³⁰ Prioriteringen att främja den samtida konsten, som funnits med sedan bildandet, kvarstod.³¹ År 2007 hade ca 1/3 av utställningarna fokus på samtidskonst och en strategi för att stärka myndighetens roll som vass aktör inom samtidskonsten aviserades. År 2010 hade 5 av 12 vandringsutställningar fokus på samtidskonst. Samarbetspartners var bl.a. kommunala konsthallar, studieförbund och bild-

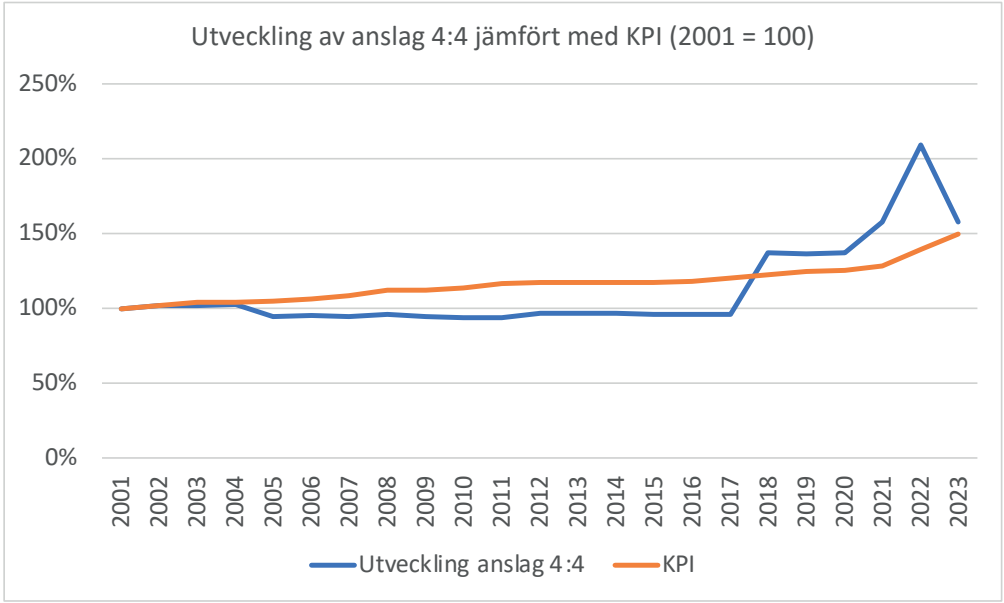
27 Helene Broms & Anders Göransson, *Kultur i rörelse – en historia om Riksutställningar och kulturpolitiken*, Stockholm 2012, s. 18f.
28 Riksutställningars uppdrag 1965:
– att bedriva vandringsutställningsverksamhet med konst-kultur- och naturhistoriska föremål
– att nå publiken utanför storstäderna
– att medverka till att museernas föremålssamlingar kommer den stora allmänheten och skolornas elever till del
– att öka möjligheten för allmänheten att se och förvärva god konst
– att främja konstbildningen genom kurser och studiecirkelar med eller utan anslutning till utställningar
Broms & Göransson, s. 19.
29 Broms & Göransson, s. 37.
30 Rikskonserter, som var en stiftelse, avvecklades medan Riksteatern, som både är en offentligt finansierad teaterinstitution och en folkrörelse bestående av lokala föreningar, regionaliserade sin verksamhet och minskade antalet egna produktioner. SOU 2015:89. *Ny museipolitik*, s. 127.
31 SFS 2007:1187. *Förordning med instruktion för Riksutställningar*. Se även SOU 2015:89, s. 127.

och formorganisationer, dvs. framför allt mindre arrangörer.³²

År 2016 beslutade regeringen att lägga ned Riksutställningar. Myndigheten upplevdes som föråldrad och istället finansierade nedläggningen Riksantikvarieämbetets nya museiuppdrag.³³ Att 1/3 av myndighetens verksamhet bara några år tidigare hade varit inriktad på samtidskonst tappades bort. Av Riksutställningars anslag på dryga 40 mnkr flyttades i slutändan 2 mnkr till Statens konstråd tillsammans med ett uppdrag om att främja samtidskonstens spridning och utveckling.³⁴ Till skillnad från vid avvecklingen av Rikskonserter, då medel frigjordes och satsades direkt på det fria musiklivet genom bidragsgivning via Kulturrådet, Konstnärsnämnden och Statens musikverk, gick inga medel från Riksutställningar vidare till produktion och verksamhet inom bildkonstområdet.³⁵

Bidrag till bild och form – hård konkurrens om små medel till fria arrangörer

Medel till det fria konstlivet fördelas av Kulturrådet.³⁶ Bidraget kan sökas i form av ettåriga verksamhets- och utrustningsbidrag alternativt projektbidrag för tillfälliga projekt som utvecklar området bildkonst, form och konsthantverk nationellt och internationellt. Syftet med bidraget är att alla i hela landet ska kunna ta del av professionell bildkonst, form och konsthantverk.³⁷

Källa: Utveckling anslag 4.4 - stasbudget för respektive år, KPI 2001-2021: SCB, 2022-2023 Konjunkturinstitutets prognos december 2022

32 Riksutställningar (2008). Årsredovisning 2007, s. 27f och Riksutställningar (2011). Årsredovisning 2010, s. 32.

33 Prop. 2016/17:116. Kulturarvspolitik, s. 116f.

34 Regleringsbrev för budgetåret 2018 avseende Statens konstråd.

35 Prop. 2011/12:1. Budgetpropositionen för 2012, utgiftsområde 17, s. 30.

36 Stödet heter Bidrag till fria aktörer inom bild- och formområdet och ligger på anslag 4:4 Bidrag till bild- och formområdet. Anslaget styrs av SFS 2020:337. Förordning om statsbidrag till aktörer inom bildkonst, form och konsthantverk.

37 Statens kulturråd. Verksamhetsbidrag till utställningsarrangörer inom bildkonst, form och konsthantverk. <https://www.kulturradet.se/sok-bidrag/verksamhetsbidrag-till-aktorer-in-om-bildkonst-form-och-konsthantverk/>. Hämtad den 27 november 2022.

Mellan år 2001 och år 2017 låg anslaget still. Som framgår av tabellen innebar det i praktiken att anslaget minskade genom urholkning, eftersom kostnaderna för t.ex. hyra, utrustning och löner som medlen går till samtidigt steg. Att anslaget på detta sätt inte räknas upp i takt med pris- och löneförändringar är vanligt inom kulturområdet, men slår extra hårt mot ett så pass litet anslag. Situationen innebär att befintliga aktörer i systemet som bedriver en högkvalitativ bildkonstverksamhet beviljas allt mindre bidrag samtidigt som nya aktörer har svårt att komma in i bidragssystemet.

År 2018 skedde dock en höjning med 12 mnkr som en del av en större satsning med syfte att förbättra förutsättningarna för den fria konsten i hela landet.³⁸ Ytterligare en permanent höjning med 6 mnkr gjordes år 2021.³⁹ Dessa två höjningar var välkomna och nödvändiga och innebar till och med en liten reell ökning av anslaget under dessa år. Men eftersom 2022 års ökning på 15 mnkr var tillfälliga coronamedel, samtidigt som inflationen ökar, innebär det i praktiken att anslaget nu är tillbaka på samma nivå som år 2001, sett till köpkraft.⁴⁰

Det som inte syns i diagrammet, men blir tydligt genom en jämförelse med t.ex. teaterområdet, är att anslaget dessutom är lågt. År 2021 beviljade Kulturrådet 37,6 mnkr i stöd till fria aktörer inom bild och form. Inom teatern var motsvarande summa 66 mnkr, men då finns även en utbyggd regional infrastruktur som får statligt stöd via kultursamverkansmodellen samt Riksteatern. Totalt 261 aktörer sökte medel inom teaterområdet, motsvarande siffra inom bild och form var 300.⁴¹ Eftersom de regionala verksamheterna är få och de kommunala verksamheterna lever osäkert, är det till stora delar utifrån dessa medel som infrastrukturen på bildkonstområdet i Sverige idag upprätthålls. Rent teoretiskt kan även kommunala aktörer söka, men de prioriteras bara i undantagsfall om en verksamhet bedöms vara av stort konstnärligt eller kulturpolitiskt värde.⁴² De kan även prioriteras om det finns utrymme, vilket det i de flesta fall inte gör eftersom konkurrensen är mycket hård bland de prioriterade verksamheterna. Eftersom många nya initiativ sker utanför storstadsområdena, drabbar detta särskilt invånare i landsbygd och glesbygd. Som Kulturrådet påpekar i en rapport ställs det gärna höga förväntningar på dessa aktörer, samtidigt som deras ekonomiska förutsättningar inte verkar följa förväntningarna.⁴³

38 Prop. 2017/18:1. Budgetpropositionen för 2018, utgiftsområde 17, s. 103.

39 Prop. 2020/21:1. Budgetpropositionen för 2021, utgiftsområde 17, s. 74.

40 År 2022 finns också en tillfällig ökning på anslaget med 15 miljoner kronor med anledning av corona, men det var bara tillfälliga medel. Prop. 2022/23:1, s. 74 samt <https://www.kulturradet.se/nyheter/2022/rekordstor-fordelning-till-bildkonst-form-och-konsthantverk/>. Hämtad den 20 december 2022.

41 Statens kulturråd (2022), s. 11 och s. 13.

42 Se vidare Statens kulturråd. Projektbidrag bildkonst, form och konsthantverk. <https://www.kulturradet.se/sok-bidrag/projektbidrag-bildkonst-form-och-konsthantverk/>. Hämtad den 11 oktober 2022.

43 Statens kulturråd (2021a), s. 10.

Att bara mindre summor kan delas ut, betyder i realiteten att professionella insatser inte ersätts och att oavlönat arbete för såväl arrangörer som medverkande snarare är regel än undantag. Det betyder också att arrangörerna har svårt att arbeta och utvecklas långsiktigt. Detta för att små ekonomiska resurser innebär små tidsmässiga resurser att söka andra medel och samarbeten. Situationen försvåras av att en stor del av medlen går till projektbidrag, som många mindre aktörer i brist på verksamhetsmedel är beroende av, men som gör det svårt att skapa framförhållning i verksamheten. Att de mindre aktörerna inte kan arbeta långsiktigt och utvecklas till stabila uppdragsgivare, är en av förklaringarna till varför infrastrukturen på bildkonstområdet är så svag.

Förslag för att stärka anslaget har lyfts. Återstartsutredningen föreslog en förstärkning av bild- och formområdet med 21 mnkr årligen från och med 2024, bl.a. för att stimulera utbyte mellan frilansande curatorer och utställningsarrangörer.⁴⁴ Utredningen föreslog även att Kulturrådet skulle tillåtas fatta beslut om fleråriga verksamhetsbidrag, för att skapa en mer långsiktig planeringshorisont. Det sistnämnda har nu föreslagits i budgetpropositionen för 2023, det första kvarstår.⁴⁵

Curatorerna – en förbisedd yrkesgrupp

En grupp som särskilt har fallit mellan stolarna vad gäller statliga stödsatser är curatorerna, som representerar ett viktigt konstnärligt yrke inom bildkonstområdet och är central vad gäller arrangörskapet. Curatorn skapar utställningar och projekt och leder eller samverkar med konstnärer inom bildkonst, form, performance och andra discipliner. Därmed kan curatorns roll jämföras med dirigentens, koreografens eller regissörens. Curatorer arbetar både som anställda på museer, konsthallar och andra organisationer och som frilansare, ofta med hela världen som arbetsplats. De skapar som arrangörer både arbetstillfällen för bildkonstnärer, är en drivkraft för områdets internationalisering samt verkar för att bildkonsten ska nå ut i hela landet, t.ex. genom etablering av konstcenter och residens i glesbygden. Sedan 1990-talet finns ett flertal utbildningar för curatorer på universitet och högskolor i Sverige.

Trots detta omfattar Konstnärsnämndens bidragssystem inte curatorer. För projekt kan curatorerna söka medel från Kulturrådets anslag för det fria konstlivet. Men de kan, till skillnad från andra konstnärliga yrken som koreografer och regissörer, inte söka Konstnärsnämndens stipendier för att utveckla sin konstnärliga verksamhet eller för internationellt kulturutbyte. Detta samtidigt som bildkonstområdet utgör den största delen av Konstnärsnämndens bidragsområde. Inte heller under coronakrisen kunde curatorerna söka stöd via Konstnärsnämnden och många stod

44 SOU 2021:77, s. 26.
45 Prop. 2022/23:1, s. 67.

därmed helt utan försörjning.⁴⁶ I Återstartsutredningen lyftes denna situation, men också det faktum att curatorerna även i normala fall har svårt att få betalt för utfört arbete.⁴⁷ Utredningen konstaterar att de ser ett behov av att curatorer kan tilldelas stipendier och internationellt stöd inom bild- och formområdet⁴⁸ samt föreslår att ett särskilt stöd för samarbeten mellan frilansande curatorer och utställningsarrangörer inrättas på Kulturrådet, för att öka utbytet mellan frilansande curatorer och konstinstitutioner.⁴⁹

De kommersiella gallerierna – bristande förutsättningar att växa långsiktigt

Hittills kan således konstateras att det finns luckor i det offentliga stödet till bildkonsten. Men hur ser utvecklingen ut när vi ser till bildkonstens kommersiella gren? På konstmarknaden agerar en särskild typ av arrangörer, de kommersiella gallerierna. Gallerierna fungerar som mellanhänder mellan konstnär och köpare, representerar konstnären på utställningar och mässor i Sverige och internationellt samt kan förmedla uppdrag och samarbeten. Gallerierna stöttar konstnärer under längre tid och är viktiga för svensk konstexport.

Den konstnärspolitiska utredningen konstaterar att gallerisektorn har genomgått stora strukturella förändringar sedan 1990-talet.⁵⁰ Antalet gallerier och konsthandlare i Sverige ligger idag på 757⁵¹, men trenden är långsamt avtagande sedan åtminstone år 2008, då antalet låg på 923.⁵² De gallerier som finns idag ligger nära på uteslutande i storstadsområdena Stockholm, Göteborg och Malmö.⁵³ Mellan år 2010 och 2019 låg nettoomsättningen för konsthandlare och gallerier i Sverige på 965 mnkr per år. Beloppet fluktuerar något mellan åren men tendensen är snarare stabil än att det förändras åt något håll.⁵⁴ Majoriteten är enmansföretag utan anställda⁵⁵, vilket rimligen innebär att några enstaka större gallerier står för merparten av omsättningen, medan medianomsättningen är relativt låg.

46 Svensk Curatorförening (2021). *Brev från Svensk Curatorförening till Kulturdepartementet och Konstnärsnämnden*. Stockholm 13 december 2021.
47 SOU 2021:77, s. 113.
48 Vilket även skulle innebära att myndigheten, på samma sätt som med konstnärerna, skulle kunna följa curatorernas villkor, vilkas position idag osynliggörs. Se SOU 2021:77, s. 120.
49 SOU 2021:77, s. 240f.
50 SOU 2018:23, s. 230.
51 Antalet konsthandlare och gallerier baseras på SNI-kod 47.783 för Specialiserad butikshandel med konst samt galleriverksamhet. Konstnärernas Riksorganisation (2022). *Konstbranschen i siffror 2021*, s. 9 samt s. 25.
52 Konstnärernas Riksorganisation (2018). *Konstbranschen i siffror 2017*, s. 14.
53 Svenska Galleriförbundet (2020). *Svenska Galleriförbundets remissvar på SOU 2021:77 Från kris till kraft. Återstart för kulturen*. <https://www.regeringen.se/491ec7/contentassets/sets/00b588b1b18d4788a9556917ed02271d/svenska-galleriforbundet.pdf>. Hämtad den 21 november 2022.
54 År 2015 skedde en tillfällig topp vilken kan förklaras av minst en försäljning med exceptionellt högt slutpris. Konstnärernas Riksorganisation (2022), s. 8.
55 Konstnärernas Riksorganisation (2022), s. 9.

På senare tid har nya former av gallerier dykt upp vid sidan av de traditionella, exempelvis hybridformer mellan utställningsplats med offentligt stöd och kommersiell verksamhet. Även antalet digitala gallerier och plattformar som säljer konst har ökat och skapar därmed nya försäljningsvägar för konst, dock utan att representera konstnärerna.⁵⁶

Det avtagande antalet gallerier och andelen enmansföretag tyder på att även de kommersiella gallerierna har svårt att växa och utvecklas långsiktigt. Det finns dock ett antal reformer som har genomförts i våra nordiska grannländer och som skulle kunna underlätta, inte bara för gallerierna, utan även för konstnärers möjlighet att försörja sig på sin konst samt öka tillgången till konst.

En sådan reglering är momsen för försäljning av bildkonst. Om konsten idag säljs på ett galleri är momssatsen 25 procent, men om den säljs direkt av konstnären är den 12 procent.⁵⁷ Detta samtidigt som momsen för böcker som säljs i en bokhandel är 6 procent.⁵⁸ I jämförelse ligger momsen för försäljning av konst i Danmark på 5 procent⁵⁹ medan konstförsäljning direkt av konstnären är momsbefriad i Norge⁶⁰. Galleriförbundet har under flera år drivit frågan om en gemensam och enhetlig kultur moms. En annan reglering som har drivits länge utan framgång är avskrivningsrätt för bildkonst. Idag kan svenska företag som köper designföremål skriva av utgiften. Men om samma företag köper konst kan köpet inte skrivas av. Denna skillnad kan bygga på den felaktiga föreställningen att konst ökar i värde. Men de allra flesta konstverk som köps in ökar inte i värde, i alla fall inte mer än designföremål. I Danmark infördes avskrivningsrätt på konst för företag år 2002, i syfte att förbättra de ekonomiska villkoren för konstnärer och stimulera danska företag att hänga konst i sina arbetslokaler.⁶¹ En satsning som dock har genomförts i Sverige med dokumenterat lyckat resultat för bildkonsten är pilotprojektet kring ett bidrag för kulturexport riktad till mellanledets aktörer, bl.a. gallerier och utställningsarrangörer. Satsningen genomfördes år 2016–2018 som ett samarbete mellan Kulturrådet och Tillväxtverket.⁶² Både momsfrågan och behovet av fortsatt stöd till kulturexport har lyfts av Återstartsutredningen.⁶³

56 Konstnärernas Riksorganisation (2022), s. 10.

57 Galleriet kan därefter fakturera på uppdrag av en konstnär till 12% moms, men det är ett förfarande som kan ses som en onödig konstruktion. Svenska Galleriförbundet (2022).

58 SOU 2021:77, s. 166.

59 CAKI. Center for anvendt kunstnerisk innovation. *CAKI's miniguide til momsreglerne*. <https://caki.dk/project/cakis-miniguide-til-moms/?lang=en>. Hämtad den 23 december 2022.

60 Norske Kunstforeninger. *Momsreglar vid sal av kunst*. <https://www.kunstforeninger.no/stotte-og-rad/momsreglar-ved-sal-av-kunst/>. Hämtad den 23 december 2022.

61 Carl Cato (2007). Konstnärer hoppas på skatteavdrag, *Dagens Nyheter*, den 25 september 2007. <https://www.dn.se/arkiv/kultur/konstnarer-hoppas-pa-skatteavdrag/>. Hämtad den 20 december 2022.

62 Sweco (2018), *Internationalisering av mellanledet för kulturexport. Ett pilotprojekt*, s. 2.

63 SOU 2021:77, s.166, 192f.

Förmånsbeskattning på konstinköp – en anledning till ett minskande antal konstföreningar

En annan skattefråga som inte bara förhindrar en ökad tillgång till konst utan aktivt motverkar den, är frågan om förmånsbeskattning av konstinköp, som särskilt har påverkat konstföreningarna på arbetsplatserna. Konstföreningarna har varit en viktig konstbildare, arrangör och mellanhand på bildkonstområdet sedan 1940-talet och kan delas in i tre olika typer; allmänna konstföreningar, konstföreningar på arbetsplatser samt konstnärsdrivna konstföreningar.⁶⁴ De bedriver både konstbildande verksamhet, är uppdragsgivare till konstnärer och inköpare och försäljare av konst.⁶⁵

Sedan 1990-talet, då det totala antalet konstföreningar uppgick till 1911 stycken, har dock antalet konstföreningar minskat med närmare 70 procent till 648.⁶⁶ Minskningen har särskilt drabbat konstföreningarna på arbetsplatserna. Det kan delvis ha att göra med förändringar som skett inom arbetslivet. Men en viktig bidragande orsak är att arbetsplatsföreningarnas konstlotterier har börjat förmånsbeskattas.⁶⁷ Denna skärpta tolkning av regelverket förtydligades av Skatteverket år 2016. I och med detta har många företag valt att dra in sitt bidrag till företagets konstförening, som då har upphört. År 2019 uppgick inköpen av konst till konstlotterier till ca 60 mnkr, men trenden är att både summan och antalet arbetsplatskonstföreningar fortsätter sjunka.⁶⁸ Med detta försvinner inte bara visningsytor i hela landet där konst och publik kan mötas, utan även försörjningsinkomster för bildkonstnärer och arrangörer. De minskade inköpen har särskilt påverkat gallerier ute i landet, vilket är en anledning till avsaknaden av gallerier utanför storstadsområdena. Frågan belystes både i den senaste konstnärspolitiska utredningens betänkande *Konstnär oavsett villkor* (SOU 2018:23) samt i Återstartsutredningens betänkande.

Skapande skola – en möjlighet att nå ut till barn och unga

År 2008 gjordes en kulturpolitisk satsning på skolan då det statliga bidraget Skapande skola, som fördelas av Kulturrådet, infördes. Syftet är att långsiktigt integrera kulturella och konstnärliga uttryck i skolan samt att öka den professionella kulturverksamheten för och med eleverna, så att tillgången till kulturens alla uttrycksformer och möjligheterna till eget skapande ökar.⁶⁹ Bakgrunden till inrättandet var att både forskning och flertalet utredningar konstaterat att grundskolans integrerade kultur-

64 Konstnärernas Riksorganisation (2022), s. 13.

65 Sveriges konstföreningar (2019). *Brev från Sveriges konstföreningar till Regeringskansliet; Skatteverkets tolkning av förmånsbeskattning av vinster i konstlotterier ett hårt slag för konstföreningar på arbetsplatser*. Daterat den 18 februari 2019.

66 Konstnärernas Riksorganisation (2022), s. 13.

67 SOU 2018:23, s. 172.

68 Sveriges konstföreningar (2019). Se även Konstnärernas Riksorganisation (2022), s. 14f.

69 Statens kulturråd (2019a). *Översyn av skapande skola. En analys av bidragets utvecklings behov*, s. 10.

uppdrag inte förverkligats i alla skolor.⁷⁰ Bidraget omfattar sedan läsåret 2021/2022 förskoleklass och grundskolans årskurser 1–9 och söks av skolans huvudman. Statens utgifter för Skapande skola var ca 197 mnkr år 2021.

Läsåret 2020/2021 arbetade 56 procent av huvudmännen inom grundskolan med området konst/bild/form inom Skapande skola. Motsvarande siffra inom förskolan var 36 procent. Litteratur och teater är de största områdena inom grundskolan. Teater följt av dans och musik, är de största områdena inom förskolan.⁷¹ Även här gör den svaga infrastrukturen på bildkonstområdet sig gällande. Att bildkonstområdet inte är större, kan ha att göra med svårigheten att veta vem man ska vända sig till inom området och underlättas inte av det faktum att huvudmännen redan från början tåmpas med hinder som brist på tid och resurser. Skolans fokus har, sedan reformens införande, dessutom ytterligare riktats mot de teoretiska ämnena på bekostnad av det praktisk-estetiska blocket.⁷² Kulturrådet konstaterar i sin översyn av Skapande skola att både politikens, huvudmannens och skolpersonalens fokus har legat på annat än arbetet med konst och kultur sedan bidragets införande.⁷³

För att utveckla skolan som konstrum initierade Konstnärscentrum öst hösten 2019 Konstdepartementet, en nationell plattform som agerar mellanled mellan konstnärer och skolor. Visionen är att göra konst och konstnärligt arbete till en naturlig del av livet för alla barn och unga i Sverige.⁷⁴ För bildkonstens arrangörer är arbetet med skolan centralt eftersom det ger en stabilitet i verksamheten samt en möjlighet att nå ut till alla barn och unga för att bygga kunskap och grund för en framtida publik.

I Kulturrådets översyn konstateras att det finns en rad utmaningar och hinder vad gäller Skapande skola-bidragets utformning som motverkar möjligheten att ta del av bidraget. Ett utvecklingsarbete inom Kulturrådet pågår. Återstartsutredningen lämnade på grund av detta endast ett övergripande förslag om uppdrag till Skolverket att främja samarbete mellan skolväsendet och kulturaktörer i syfte att uppnå skolans mål, ett uppdrag som inte har tagits vidare.⁷⁵

70 Bild-, slöjd- och musikundervisning betraktas ofta som en sidoverksamhet och besök på kulturinstitutioner som ett avbrott i skolans vardag. Se Statens kulturråd 2019a, s. 12.

71 Inom grundskolan arbetade 62 procent av huvudmännen med litteratur och 60 procent med teater. Inom förskolan låg procentsatserna på 49 procent för teater, 43 procent för dans och 42 procent för musik. Statens kulturråd (2021b). *Skapande skola läsåret 20/21: Redovisningar från de skolhuvudmän som beviljades bidrag 2020*, s. 5f.

72 Forskare konstaterar att de teoretiska ämnena har ökat med närmare 14 procent sedan 1994 på bekostnad av det praktisk-estetiska blocket som har minskat med drygt 19 procent. Anna-Karin Hallonsten (2022). Hjärnforskare: Därför är skapandet nödvändigt i skolan. *Ämneslärares* den 22 februari 2022. <https://www.lararen.se/praktisk-estetiska-amnen/forskning/hjarnforskare--darfor-ar-skapandet-nodvandigt?fbclid=IwAR3lsNLauN7k1vQWaD6ZKMjaoLH7je1X6hw3jABPLrc6pyQfg-ViVCLV5I>. Hämtad den 19 november 2022.

73 Statens kulturråd (2019a), s. 13.

74 Konstdepartementet, *Om oss*. <https://www.konstdepartementet.se/om-oss/>. Hämtad den 19 november 2022.

75 I sitt remissvar menade Skolverket att myndigheten har i sin instruktion att stödja kom-

Gestaltad livsmiljö – bildkonsten tar plats i ny politik

År 2018 presenterades en ny politik för arkitektur, form och design med ett nytt nationellt mål för arkitektur-, form- och designpolitiken samt en samlad nationell arkitekturpolicy.⁷⁶ Den stora förändringen ur ett bildkonstperspektiv var dock att regeringen i den nya politiken lyfte in konstens betydelse för samhällsbygget. Politiken baseras nämligen på perspektivet ”gestaltad livsmiljö”, vilket förutom arkitektur, form och design även omfattar konst och kulturarv. Utifrån perspektivet gestaltad livsmiljö tar politiken fasta på att det är människan och människans behov som ska vara utgångspunkten för hur livsmiljön utformas.⁷⁷ Boverket, Riksantikvarieämbetet, ArkDes och Statens konstråd, vars verksamhetsområden tillsammans fångar politikens grundläggande byggstenar, har ett särskilt ansvar för att utveckla politiken och skapa en helhetssyn där dessa perspektiv samspelar och berikar varandra. Målet för gestaltad livsmiljö är styrande för statens initiativ och är vägledande för kommuner och regioner.⁷⁸

Propositionen slår fast att konst utgör ett centralt område inom fältet gestaltad livsmiljö, bl.a. genom att förstärka befintliga värden och bidra till nya, såväl estetiska som sociala, värden. Konsten kan skapa helt nya sammanhang och förändra upplevelsen av en plats i grunden och har historiskt varit ett sätt att visa på en plats betydelse. Konstnärer har spelat en viktig roll i gestaltningen av gemensamma platser och bidragit till unika boendemiljöer runt om i landet.⁷⁹

Som ansvarig för konstperspektivet hade Statens konstråd mellan 2018 och 2020 i uppdrag att samarbeta med aktörer över hela Sverige för att stärka kunskapsutvecklingen inom fältet offentlig konst och gestaltning av gemensamma miljöer. Bl.a. utlystes ett pilotsamarbete med lokala konstarrangörer i form av konsthallar med offentligt uppdrag och fria konstaktörer, konstnärer och oberoende curatorer, som ville genomföra lokalt förankrade projekt.⁸⁰ Utlysningen resulterade i tolv konstprojekt över hela landet. Konstrådets slutsats var att det finns behov av långsiktigt offentligt stöd för egeninitierad konst i gemensamma livsmiljöer. Pilotsamarbetet med lokala konstarrangörer visar hur medel till fria aktörer kan skapa tillgång till konst i gemensamma miljöer på platser som annars blir utan konst, men också utveckla synen på vad offentlig konst kan vara.⁸¹

muner och andra huvudmän i deras utbildningsverksamhet och därmed inte behöver ett särskilt uppdrag. Skolverket (2022), *Skolverkets remissvar på SOU 2021:77 Från kris till kraft. Återstart för kulturen*. <https://www.regeringen.se/49198f/contentassets/00b588b1b18d4788a9556917ed02271d/skolverket.pdf>. Hämtad den 19 november 2022.

76 Prop. 2017/18:110. *Politik för gestaltad livsmiljö*.

77 Prop. 2017/18:110, s. 16.

78 Boverket. *Politik för gestaltad livsmiljö*. <https://www.boverket.se/sv/samhallsplanering/arkitektur-och-gestaltad-livsmiljo/gestaltad-livsmiljo/politik/>. Hämtad den 20 december 2022.

79 Prop. 2017/18:110, s. 68.

80 *Regleringsbrev för budgetåret 2018 avseende Statens konstråd*.

81 Statens konstråd (2020). *Vi förändrar varandra*, s. 40.

Coronapandemin – bildkonstområdets svagheter synliggörs

Liksom många andra områden fick coronapandemin stora konsekvenser för aktörerna på bildkonstområdet. Återstartsutredningen konstaterar t.o.m. att förlusten av verksamhet och yrkesverksamma var extra svår inom områden som bildkonstområdet, som hade en svag infrastruktur redan innan pandemin.⁸²

Ett antal stödinsatser genomfördes för att hantera pandemins konsekvenser för kultursektorn, både generella åtgärder för t.ex. företagare och ekonomiska, kunskapsmässiga och bevarande insatser specifikt inriktade mot kultursektorn.⁸³ Över tid anpassades de specifika insatserna till kulturområdets förutsättningar. En särskild insats på 50 mnkr för att motverka coronapandemins effekter genom att öka statens inköp av samtida konst via Moderna Museet och Statens konstråd genomfördes exempelvis under 2021. Den första omgången krisstöd var dock inriktad på intäktsbortfall, vilket i praktiken uteslöt de flesta av bildkonstens arrangörer, som drabbades av höga kostnader p.g.a. inställda evenemang men som inte har entréintäkter på samma sätt som inom scenkonsten.⁸⁴ I efterhand är det tydligt att bristen på organiserade företrädare inom bildkonstområdet gjorde att förutsättningarna för bildkonstens arrangörer inte var lika kända i sammanhanget som inom t.ex. teaterområdets, med många starka företrädare och organisationer. Med hjälp av tillfälligt återstartsstöd från Kulturrådet har nu Bildkonst Sverige bildats. Återstartsutredningen föreslog att en sådan organisation bör få ett permanent stöd på 1 mnkr per år för att utveckla en nationell plattform för utställningsarrangörer inom samtida bild- och formkonst.⁸⁵ Till följd av coronapandemin startades även år 2021 Svensk Curatorförening, med syfte att företräda, tillvarata och främja curatorers yrkesmässiga, ekonomiska och sociala position.⁸⁶

När uppdraget till Kulturrådet sedan kompletterades med att fördela ekonomiskt stöd för särskilda behov i kulturlivet, blev istället ett annat problem synligt. De fria aktörerna inom bildkonsten sökte inte lika mycket medel som de andra konstområdena. Inte för att de hade mindre kostnader, utan på grund av den vanligtvis hårda konkurrensen om medel som konstaterades i avsnittet om bidrag till bild och form. Istället för att söka med realistiska budgetar som inkluderar ersättningar till arrangörer och medverkande, söker de fria arrangörerna inom bildkonsten små medel i tron att chansen till ett positivt bidragsbesked

82 SOU 2021:77, s. 233.

83 För en genomgång av dessa åtgärder hänvisas till SOU 2021:77, s. 74f.

84 De generella stöden var ännu svårare att ta del av, eftersom de t.ex. var inriktade mot företagare med aktiebolag, medan många företag inom kultursektorn är enskilda firmor. SOU 2021:77, s. 82.

85 SOU 2021:77, s. 270f.

86 Svensk Curatorförening (2021). *Stadgar för Svensk Curatorförening*. <https://www.svenskcuratorforening.se/stadgar>. Hämtad den 12 november 2022.

ökar.⁸⁷ Detta är i och för sig helt logiskt eftersom anslaget är litet och sannolikheten att få ett större belopp mycket låg, men skapar en situation där professionellt arbete inte ersätts och bidrar till att den svaga infrastrukturen bibehålls.⁸⁸ Därutöver föll de kommunala bildkonstverksamheterna, som har en viktig roll för bildkonstens infrastruktur i hela landet, ofta mellan stolarna eftersom coronastödet till kommunerna var ospecificerat och det saknas lagkrav på kommunerna att bedriva eller stödja kulturverksamhet.

87 Samtal med Anna Eineborg, Kulturrådet, den 30 november 2022.

88 I Kulturrådets undersökning *Bild och form 2009* indikeras samma sak. I genomsnitt 40 procent av arbetet för de då undersökta utställningsarrangörerna utgjordes av oavlönat arbete. Statens kulturråd (2010), sid 13f.

Slutsatser

I dagens komplexa samhälle erbjuder samtidskonsten nya sätt att se på och förstå såväl konsten som livet och de samhälle vi lever i. För att konsten ska möta publiken finns bildkonstens arrangörer som gemensamt arbetar för att alla, i enlighet med de kulturpolitiska målen, ska ha möjlighet att delta i och uppleva konst, oavsett var man bor eller vem man är.

Men de strukturer som ska bära upp arrangörerna och ge dem möjlighet att göra det de är bäst på utifrån ett professionellt, hållbart, långsiktigt och fördelaktigt sätt för såväl publik som för konstnärer, är idag svaga på bildkonstområdet och resurserna är små. Staten kanaliserar huvuddelen av sitt stöd för att garantera allas tillgång till kulturlivet via kultursamverkansmodellen. Eftersom bildkonsten inkluderades i modellen utan efterföljande finansiering och bildkonstens infrastruktur framför allt finns på kommunal nivå samt utgörs av fria arrangörer, går mycket lite medel till bildkonsten via modellen. Istället är det Kulturrådets begränsade anslag till det fria konstlivet som ska bära en stor del av infrastrukturen, vilket skapar en flaskhals. Konsekvenserna av den hårda konkurrensen om medel är att aktörerna inte kan arbeta långsiktigt och utvecklas till stabila arbetsgivare samt att professionellt arbete inte ersätts. Att detta får konsekvenser för konstnärernas möjlighet att försörja sig på sitt konstnärskap är välbelagt. Men förekomsten av oavlönat arbete gäller alltså inte bara konstnärerna, utan löper som en röd tråd genom hela bildkonstområdet. Att Riksställningar monterades ned utan att konstlivet kompenseras, förstärker denna situation. Inte heller skapas det några nya förutsättningar för bildkonstens kommersiella gren att utvecklas. I jämförelse med teaterområdet, med både en utbyggd regional infrastruktur med länsteatrar som får statligt stöd via kultursamverkansmodellen, turnéteatern Riksteatern med ett statligt anslag på närmare 300 mnkr och över tvåhundra lokala riksteaterföreningar, ett stort anslag till fria aktörer via Kulturrådet samt en stark kommersiell gren, är bildkonstens svagt stödda infrastruktur slående.

Det teaterområdets arrangörer också har är starka företrädare för sina intressen. Att det fram tills nu har saknats en samverkan mellan arrangörerna inom bildkonstområdet har inte gynnat utvecklingen. Händelser under de senaste 15 åren som nedläggningen av Riksställningar och stödinsatserna under coronapandemin, visar vad som händer när det saknas en samlande kraft som kan företräda området och dess intressen. Rapporten visar också att utvecklingen under de här åren har lett fram till en hel del utmaningar på olika nivåer och inom olika områden, som bara går att lösa tillsammans. Och då har rapporten inte ens nämnt de nya utmaningarna som står för dörren; lågkonjunktur, skenande elkostnader, brist på lokaler, bristen på mångfald bland konstnärer och arrangörer etc.

Händelser under de senaste 15 åren som nedläggningen av Riksställningar och stödinsatserna under corona- pandemin, visar vad som händer när det saknas en samlande kraft som kan företräda området och dess intressen.

Men nu finns ett momentum. Arrangörernas roll har lyfts och i och med coronakrisen har bildkonstens svagheter blivit tydliga. Bildkonsten har inte resurserna och strukturerna idag, men det finns många aktörer och en stark konstnärlig utveckling inom området. Med rimliga resurser och förbättrade strukturer finns goda förutsättningar att skapa en hållbar infrastruktur som ger tillgång till konst över hela landet. Politiska satsningar som Skapande skola och Politiken för gestaltad livsmiljö, liksom den tillfälliga satsningen på kulturexport, visar på den potential som finns inom bildkonsten när satsningar görs. Dessa är de förutsättningar som Bildkonst Sverige nu kan arbeta vidare utifrån.

Referenser

Propositioner, betänkanden och rapporter

Dir. 2022:103. Översyn av kultursamverkansmodellen för kultur i hela landet.

Ds 2017:8. Kultursamverkan för ett Sverige som håller ihop – Framtida inriktning och utvecklingsmöjligheter för kultursamverkansmodellen.

Konstnärernas Riksorganisation (2018). *Konstbranschen i siffror 2017*.

Konstnärernas Riksorganisation (2022). *Konstbranschen i siffror 2021*.

Ku2019/01860 /KO. Förslag till ny förordning inom bildkonst-, form- och konsthantverksområdet.

Prop. 2011/12:1. *Budgetpropositionen för 2012, utgiftsområde 17*.

Prop. 2016/17:116. *Kulturarvspolitik*.

Prop. 2017/18:1. *Budgetpropositionen för 2018, utgiftsområde 17*.

Prop. 2017/18:110. *Politik för gestaltad livsmiljö*.

Prop. 2020/21:1. *Budgetpropositionen för 2021, utgiftsområde 17*.

Prop. 2022/23:1. *Budgetpropositionen för 2022, utgiftsområde 17*.

Regleringsbrev för budgetåret 2018 avseende Statens konstråd.

Regleringsbrev för budgetåret 2021 avseende Statens konstråd.

Riksställningar (2008). *Årsredovisning 2007*.

Riksställningar (2011). *Årsredovisning 2010*.

SFS 2007:1187. *Förordning med instruktion för Riksställningar*.

SFS 2010:2012. *Förordning om fördelning av vissa statsbidrag till regional kulturverksamhet*.

SFS 2020:337. *Förordning om statsbidrag till aktörer inom bildkonst, form och konsthantverk*.

SOU 2015:89. *Ny museipolitik*.

SOU 2018:23. *Konstnär oavsett villkor?* Betänkande av Konstnärspolitiska utredningen.

SOU 2021:77. *Från kris till kraft. Återstart för kulturen*.

Statens konstråd (2020). *Vi förändrar varandra*.

Statens kulturråd (2010). *Bild och form 2009*.

Statens kulturråd (2019a). *Översyn av skapande skola. En analys av bidragets utvecklingsbehov*.

Statens kulturråd (2019b). *Kultursamverkansmodellen – Uppföljning av kulturområdenas årliga bidrag 2010–2018*.

Statens kulturråd (2021a). *Arrangörer. Uppföljning och kartläggning av förutsättningar*.

Statens kulturråd (2021b). *Skapande skola läsåret 20/21: Redovisningar från de skolhuvudmän som beviljades bidrag 2020*.

Statens kulturråd (2022). *Kulturrådets årsredovisning 2021*.

Sweco (2018). *Internationalisering av mellanledet för kulturexport. Ett pilotprojekt*.

Pressmeddelanden och webbpublikationer

Boverket. *Politik för gestaltad livsmiljö*. <https://www.boverket.se/sv/samhallsplanering/arkitektur-och-gestaltad-livsmiljo/gestaltad-livsmiljo/politik/>. Hämtad den 20 december 2022.

CAKI. Center for anvendt kunstnerisk innovation. *CAKI's miniguide til momsreglerne*. <https://caki.dk/project/cakis-miniguide-til-moms/?lang=en>. Hämtad den 23 december 2022.

Cato, Carl (2007). Konstnärer hoppas på skatteavdrag, *Dagens Nyheter*, den 25 september 2007. <https://www.dn.se/arkiv/kultur/konstnarer-hoppas-pa-skatteavdrag/>. Hämtad den 20 december 2022.

Hallonsten, Anna-Karin (2022). Hjärnforskare: Därför är skapandet nödvändigt i skolan. *Ämnesläraren* den 22 februari 2022. <https://www.lararen.se/praktisk-estetiska-amnen/forskning/hjarnforskare--darfor-ar-skapandet--nodvandigt?fbclid=IwAR3lsNLauN7k1vQWaD6nZKMjaoL-H7je1X6hw3jABPLrc6pyQfg-ViVCLV5l>. Hämtad den 19 november 2022.

Konstdepartementet. *Om oss*. <https://www.konstdepartementet.se/om-oss/>. Hämtad den 19 november 2022.

Konstnärernas Riksorganisation (2017). *Analys av Regeringens "handlingsplan för Bild och form" 2016*. https://www.kro.se/media/documents/17-01-04_granskning_av_kulturministerns_handlingsplan_bild-och-form.pdf. Hämtad den 16 december 2022.

Konstnärernas Riksorganisation. *Rapporter*. <https://www.kro.se/rapporter/>. Hämtad den 21 december 2022.

Konstnärsnämnden. *Om konstnärsnämnden*. <https://www.konstnarsnamnden.se/om-konstnar-snamnden/>. Hämtad den 21 december 2022.

Norske Kunstforeninger. *Momsreglar ved sal av kunst*. <https://www.kunstforeninger.no/stotte-og-rad/momsreglar-ved-sal-av-kunst/>. Hämtad den 23 december 2022.

Riksteatern (2021). *Hur kommer pandemin påverka anslagen till kulturen?* www.riksteatern.se/globalassets/riksteatern.se/press/20210319_undersokning_riksteatern_sifo.pdf. Hämtad den 7 december 2022.

Skolverket (2022). *Skolverkets remissvar på SOU 2021:77 Från kris till kraft. Återstart för kulturen*. <https://www.regeringen.se/49198f/contentassets/00b588b1b18d4788a9556917ed02271d/skolverket.pdf>. Hämtad den 19 november 2022.

Statens kulturråd. *Projektbidrag bildkonst, form och konsthantverk*. <https://www.kulturradet.se/sok-bidrag/projektbidrag-bildkonst-form-och-konsthantverk/>. Hämtad 11 oktober 2022.

Statens kulturråd. *Verksamhetsbidrag till aktörer inom bildkonst, form och konsthantverk*. <https://www.kulturradet.se/sok-bidrag/verksamhetsbidrag-till-aktorer-inom-bildkonst-form-och-konsthantverk/>. Hämtad den 27 november 2022.

Statens kulturråd. *Rekordstor fördelning till bildkonst, form och konsthantverk*. <https://www.kulturradet.se/nyheter/2022/rekordstor-fordelning-till-bildkonst-form-och-konsthantverk/>. Hämtad den 11 oktober 2022.

Svensk Curatorförening (2021). *Stadgar för Svensk Curatorförening*. <https://www.svenskcuratorforening.se/stadgar>. Hämtad den 12 november 2022.

Svenska Galleriförbundet (2022). *Svenska Galleriförbundets remissvar på SOU 2021:77 Från kris till kraft. Återstart för kulturen*. <https://www.regeringen.se/491ec7/contentassets/00b588b1b18d4788a9556917ed02271d/svenska-galleriforbundet.pdf>. Hämtad den 21 november 2022.

Brev

Svensk Curatorförening (2021). *Brev från Svensk Curatorförening till Kulturdepartementet och Konstnärsnämnden*. Stockholm den 13 december 2021.

Sveriges konstföreningar (2019). *Brev från Sveriges konstföreningar till Regeringskansliet; Skatteverkets tolkning av förmånsbeskattning av vinster i konstlotterier ett hårt slag för konstföreningar på arbetsplatser*. Daterat den 18 februari 2019.

Litteratur

Broms, Helene & Göransson, Anders, *Kultur i rörelse – en historia om Riksutställningar och kulturpolitiken*, Stockholm 2012.

Lind, Carl, Reichert, Emma & Tzotzi, Elena, "Traditioner myter och politik – en reflektion över det fria konstlivets arenor" i *Parallell historia – Skånes konstarenor 1968–2008*, Lind, Carl, Reichert, Emma & Tzotzi, Elena (red.), Malmö 2009.

**BILDKONST
SVERIGE.**